

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Юлия Захариева

относно дисертационния труд

на доц. Мирела Велева на тема:

„Динамиката на националните интереси като условие за реализацията на Източното разширяване на ЕС“

за придобиване на научна степен „доктор на науките“

по научната специалност 3.3. Политически науки

Със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ РД 38-287 от 02.05.2018 г. съм включена в състава на научно жури по защита на дисертация за придобиване на научна степен „доктор на науките“. На първото заседание на журито ми е възложено становище.

Придобиването на тази научна степен предполага мащабно, цялостно и завършено изследване с ясно формулирани тема и задачи, аргументирани и защитени самостоятелни изводи, прецизна работа с достатъчен брой библиографски, информационни и документационни източници, ясен език и баланс между теоретичната тежест и информационната стойност на изложението. Това е моят прочит на текста на чл. 76, ал. 1 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ в съответствие със спецификата на научната област 3.3 Политически науки. Този текст изисква „научно съчинение с теоретични обобщения и решения на големи научни и научно-приложни проблеми и със значителен и оригинален принос в науката“.

Изразявам становище, че представеният за рецензиране труд отговаря в голяма степен на тези изисквания и аргументите ми за това са следните.

Изложението е структурирано логично: въведение, пет глави и заключение. Въведението подчертава актуалността на темата, като прави връзка с „надеждната перспектива“ за бъдещо разширяване на ЕС и обяснява интензитета в научните изследвания върху Източното разширяване.

Глава първа трябва да разпознае проблема в предмета Източно разширяване на ЕС. Успех за доцент Велева е критичният поглед върху съвременния дебат по тази тема, което не е лесна задача. Тя е трябвало да се справи с многопластови парадигми, с

понякога ненужна словесна еквилибристика с понятията „условност“ и „европеизация“, които ту са синоними, ту са средство и цел, както и с изрази като „износ на европеизация“ или „неудържимо желание за членство“. В желанието си да не пропусне нито един автор тя е отразила и тезата за колективната вина на западния елит, произтичаща от историко-психологическото наследство, която била в основата на присъединяване на България и Румъния въпреки изоставането им в подготовката. Д-р Велева би могла да бъде още по-критична във връзка с тезите на цитираните автори, че основата вина за неефективността на условността е на Европейската комисия, наричана „адвокат на разширяването“ и единствен реализатор на общата търговска политика. В тази глава тя дава отговор на логичния въпрос защо условността, която е задължителен инструмент от техниката на всеки преговорен процес добива такова съдържание и значимост едва във връзка с Източното разширяване на ЕС и ще продължава и в бъдеще и то не само по отношение на членство в ЕС, но и в диалога с трети страни, което вече е факт по линия на Европейската политика на съседство от 2004 г. В края на глава първа авторът посочва основния дефицит в интензивния академичен дебат, а именно – омаловажаването или игнорирането на влиянието на националните интереси на членуващите държави в ЕС и по такъв начин защитава избора на темата на дисертационния труд.

Глава втора „Предистория – традиционното влияние на националните интереси“ разказва за сложния диалог между СИВ и Европейските интеграционни общности в годините на Студената война и търси съществени елементи в това историческо наследство. Доцент Велева отлично познава процесите на формиране на политиката на държавите от Европейските общности към държавите от Източния блок с акцент върху специфичните интереси на всяка една от шестте. От особен интерес е представянето на сложните „маневри“ на страните от ЕО, за да присъстват и да се конкурират на източните пазари и в същото време да изпълняват ангажиментите си, произтичащи от Учредителните договори относно общата търговска политика. Тази тема почти не присъства в българската специализирана литература и е позабравена и от западните автори. Със същата компетентност тя представя разширяванията на ЕО/ЕС през 1973, 1981, 1986 и 1995 г. отново с подчертано ударение върху ролята на националните интереси. Тези раздели на труда съдържат богата синтезирана информация и дават възможност да се познават спецификите на всяко движение от 6 към 15 държави членки.

В текста са допуснати и някои сериозни неточности. Разсъжденията относно наднационалната характеристика на ЕОВС (стр. 58) са неясни. Неточно е твърдението, че Специализираният съвет на ЕОВС се е появил по-късно и че институционалните

решения от Париж и Рим са идентични, както и тезата, че ЕК е основния носител на наднационалността. ЕИО не е регионална икономическа организация (стр. 59). Непонятна е замяната на наднационални правомощия с изрази „наднационален суверенитет“. Московският договор от 1970 г. между СССР и ФРГ, както и договорите ѝ с Полша (1971 г.) и Чехословакия (1972 г.) не са договори за сътрудничество (стр. 67). Те са актове с историческо значение, които се чакат близо три десетилетия след края на войната. С тях е признато териториалното статукво и границите в Европа към този период и по такъв начин стартът на Хелзинкия процес става възможен. Тази факти играят значителна роля в промяната на позициите на Франция във връзка с британската кандидатура, тъй като променят рязко статута на ФРГ и първото разширяване на Общностите също става възможно.

Според доцент Велева същинската част на изложението обхваща периода от 1989 до 2002 г., организирана в глави трета, четвърта и пета, в съответствие с направената и защитена от автора периодизация. Тя откроява три фази в процеса на разширяването на ЕС: период на асоцииране (1989 – 1993 г.), период на признаване на статут на потенциален кандидат, когато стартира предприсъединителната подготовка (1993 – 1999 г.) и периодът на преговорния процес, завършващ с подписването на договор за присъединяване (1999 – 2002 г.). За петото разширяване на ЕС тази периодизация е логична, въпреки че в чисто времеви аспект първите две фази се припокриват, а признаването на статут на потенциален кандидат няма нищо общо със съществуващата правна рамка. Авторът малко колебливо посочва като начало на втората фаза решенията на Европейския съвет от Копенхаген от 1993 г. и сигурно има известни основания, тъй като този документ съдържа три пункта: диалогът с Турция във връзка с изграждането на митнически съюз; отношенията с Малта и Кипър, които вече са част от Единното европейско икономическо пространство и пункт три, където са провъзгласени за първи път критерии за членство, адресирани единствено и само за осемте държави от Централна и Източна Европа. Възприемането им като потенциални кандидати очевидно е артикулирано.

Трите глави са най-големия успех на доцент Велева и съдържат основните приноси и изискуемите научни обобщения. Много добро впечатление прави единният ритъм на структурирането на отделните подраздели във всяка глава, което дава възможност да се открие спецификата на всеки етап от развитието на процеса и последователно да се реализира амбицията в избраната тема, а именно – да се изследва динамиката в националните интереси на държавите от ЕС, формирането на мобилни

коалиции по всеки въпрос и цената на компромисите. Трите глави съдържат впечатляващ обем информация, която може да бъде от полза за бъдещи изследвания и илюстрира практико приложното значение на труда. Но и тук са допуснати известни слабости. В оценката на постигнатото със Споразуменията за асоцииране е пропуснат важен акцент – поетият ангажимент на СЦИЕ да хармонизират националните си законодателства с европейските стандарти (стр. 143). В текста продължава да присъства изразът „пренасяне на законодателство“ (стр. 288). Езикът на доцент Велева е ясен и точен, но на много места изложението прелива от цитат в цитат. Това свидетелства, че авторът работи коректно с библиографските източници и ги познава отлично, но нейната позиция се губи.

Заключението обобщава основните тези на автора. Тя посочва взаимното противоречие между голямата необходимост от стратегическата експанзия на Изток и липсата на правно-икономическия формат, в който тя да бъде реализирана (стр. 291). Проблемът е, че за каквато и да било експанзия не може да има правно-икономически формат, доколкото самото понятие означава агресивен модел на поведение. Неточна е тезата, че ЕС е договор за партньорство и поради това в цялата нормативна база на ЕС няма инструменти за принуда (стр. 294). ЕС не е договор. В отношенията си с трети страни той може да налага санкции, но в преговорен процес или в сложните взаимодействия на предприсъединителната политика такива инструменти са немислими. Точно това открива широкото поле на условността. С влизането в сила обаче на присъединителните договори ситуацията коренно се променя. Държавите са длъжни по силата на правни норми стриктно да съблюдават ангажиментите си, произтичащи от членството. В правната система на ЕС са предвидени инструменти за принуда в случая на нарушение на тези ангажименти – съдебният контрол, съществуващ от създаването на интеграционните формации и по-късно появилите се текстове в УД относно отговорността на държавите при нарушение на ценностната системата на ЕС. Постприсъединителните кризи би трябвало да се решават посредством действащите инструменти за принуда и усилията да се насочват към повишаването на тяхната ефективност, а не в продължаващата казуистика относно някаква постприсъединителна условност. От известни обяснения се нуждаят тезите на доцент Велева на стр. 290, че търговията с комунистическите страни е псевдо търговия и че в комунистическите страни изобщо няма пазар.

В заключенията са предложени възможни решения за ограничаването на ефектите от компромисния характер на подхода на ЕС към процеса на бъдещи разширявания, които аз приемам. Авторът е права относно необходимостта от активното включване на

гражданското общество в дебата и различните етапи на бъдещето разширяване на ЕС. В тази връзка считам, че възниква въпросът не е ли необходима промяна в лексиката на политическото говорене, за да се избегнат внушенията за „натиск“ и условността да не се възприема командно налагане на решения отвън, особено когато става дума за граждани на страните от източната част на Европа, за които историко-психологическото наследство е все още живо и то съдържа ярки спомени относно резултатите от подобно налагане на чужда ценностна система и на чужди икономически модели.

В заключение повтарям становището си, изразено в началото, че представения труд на тема „Динамиката на националните интереси като условие за реализацията на Източното разширяване на ЕС“ на доцент Велев отговаря във висока степен на изискванията, което ми дава основания да предложа на почитаемото жури да се обединим в решението си доцент Велева да придобие научната степен „доктор на науките“.

София,

11.06.2018 г.

Доц. д-р Юлия Захариева